

Ліна Віталіївна ЛЕОНТЬЄВА

к.ю.н., доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5336-3134>e-mail: alinaleonatieva777@gmail.com**ПОНЯТТЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ В МІЖНАРОДНІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

У статті розглянуто міжнародну та національну систему нормативно-правових актів, поняття дискримінації за ознакою статі і як інтерпретуються права жінок і чоловіків з позицій рівності. Виокремлено, як у текстах даних документів розглядаються особливості жінок і чоловіків. Встановлено, що проблема створення ефективно дієвого міжнародного та національного законодавства ставить на меті забезпечення можливостей для всіх незалежно від статі. Зроблено висновок про необхідність розгляду законодавчих актів на рівні європейського законодавства, що ґрунтуються на природних властивостях людини.

Ключові слова: дискримінація, права жінок і чоловіків, рівність, законодавчі акти України, міжнародні правові акти

ВСТУП

Останнім часом досить багато написано наукових праць стосовно захисту тих чи інших прав жінок, але комплексно їх втілено у міжнародних актах і чинному законодавстві України, де визначено ефективність дій і механізмів їх захисту від дискримінації. Розгляд антидискримінаційного законодавства досить гарно розглянуто у працях з юриспруденції, таких науковців як: С. Айвазова, Т. Алейнікофф, Н. Антонюк, Д. Гом'єн, О. Балакірева, О. Бандурка, М. Байтін І. Бершов, Ю. Белоусов, В. Горшенев, О. Командиров, М. Козюбра, В. Копейников, К. Левченко, С. Лукашова, П. Рабинович, С. Рабінович, І. Сахарук, О. Скакун, Г. Христова, С. Шевчук, І. Янковець та ін. – саме вони досліджують проблеми прав людини, які тією чи іншою мірою торкалися гарантування прав жінок.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У дослідженні теоретичну базу складають законодавчі і нормативно-правові акти та теоретичні роботи що визначають, які саме права жінок підпадають під дискримінацію та особливості їх закріплення в нормативних актах (національних і міжнародних). Застосовано систему принципів, прийомів та підходів, яку засновано на філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методах.

МЕТА статті – дослідити комплексне наукове опрацювання прав жінок та антидискримінаційне міжнародне та національне законодавства та визначити ступінь ефективності дій їх механізму.

РЕЗУЛЬТАТИ

Наявно багато літератури, присвяченої гендерній проблематиці та проблематиці насилля, але в жодній з них не запропоновано поняття «права жінок», яке б ґрунтувалось на аналізі теорії поколінь прав людини. Наступною задачею запропонована робота виділяє виявлення фундаментальних положень, необхідних для проведення гендерної політики на національному рівні на основі аналізу міжнародних документів з прав жінок і, передусім, врахуванні принципу гендерної рівності та виокремлення економічних, політичних, соціальних, культурних прав жінок у системі загальних прав людини та проаналізувати їх відповідно до національного

законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як вже зазначалось, є багато літератури, присвяченої «дискримінації за статтю» та «порушення прав жінок», але що саме ми розуміємо під поняттям права жінок, надано нами в дисертаційному дослідженні і зазначено, що: «Права жінок – це правові можливості, проголошені в Конституції держави та міжнародно-правових документах з прав жінок, необхідні для її існування і розвитку, що дозволить жінці обирати той чи інший вид своєї поведінки; користуватися рівними з чоловіками можливостями у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; користуватися спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, при встановленні пенсійних пільг; поєднувати працю з материнством, правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства» [1, с. 32].

Також пропонуємо розглядати права жінок як рівність юридичну та закріплену законодавчо, надання певної законодавчо закріпленої переваги певній соціально-демографічній групі для створення однакових умов з іншими, та ліквідувати перешкоди для сторін, які може бути викликано попередньою дискримінацією, визначення паритету [2, с. 29].

На законодавчому рівні увагу приділено забезпеченню викорінення негативних наслідків дискримінації основними органами Європейського Союзу (Комітетом ООН з прав людини, Європейським Судом з прав людини тощо).

Вперше на міжнародному рівні нормативне закріплення поняття дискримінації отримало в Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять, де у ст. 1 визначено, що термін «дискримінація» говорить про таке, що «... будь-яке розрізнення, недопущення або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, іноземного походження або соціального походження і призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поведінки в галузі праці та занять; недопустимим є інше розрізнення, перевага, що призводить до знищення або порушення рівності можливостей чи поведінки в галузі

праці та занять і визначається відповідним членом Організації після консультації з представницькими організаціями роботодавців і працівників, де такі є, та з іншими відповідними органами» [3].

Також поняття «дискримінація» зазначено у п. 7 Зауважень загального порядку № 18, прийнятих Комітетом з прав людини ООН: під дискримінацією... слід розуміти явище як таке, що означає розрізнення, виключення, обмеження або перевагу, які ґрунтуються на ознаках раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини і які мають на меті або наслідком знещодження, або зменшення визнання, використання, або здійснення всіма особами, на рівних засадах усіх прав і свобод.

Досить влучним, є характеристика дискримінації, яке надала у своєму дисертаційному дослідженні І.В. Янковець. На її погляд, дискримінація може бути об'єктом дослідження у багатьох галузях права, специфіка яких накладає свій відбиток на постановку проблеми, формулювання предмета дослідження та зумовлює суто галузеву фрагментарність поглядів на її прояви, а також є складним соціально-правовим феноменом, який може проявлятися в усіх сферах суспільних відносин у різних формах; до того ж кожен з видів дискримінації може мати свої специфічні форми прояву [4, с. 58].

Розглянувши поняття дискримінації, як його бачать вчені-юристи, необхідно звернути увагу на ст. 1 Загальної декларації прав людини, де зазначено, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [5].

Неможливо залишити без уваги і такі міжнародні декларації та конвенції ООН, пов'язані з викоріненням дискримінації за ознакою статі: Декларація «Про ліквідацію дискримінації стосовно жінок», Конвенція ООН «Про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами», Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок», Конвенція ООН «Про громадянство заміжньої жінки», Конвенція ООН «Про охорону материнства»,

У розгляді питання міжнародних правових актів стосовно викорінення дискримінації необхідним є розгляд Конвенцій Міжнародної організації праці: «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності», «Про дискримінацію в галузі праці та занять», «Про політику в галузі зайнятості», «Про застосування праці жінок на підземних роботах», «Про основні мету та норми соціальної політики», «Про рівне становлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок, трудящих із сімейними обов'язками».

Серед міжнародних законодавчих актів, що стосуються соціальних прав жінок, можемо звернути увагу на такі: Декларація ООН соціального прогресу, Декларація ООН про захист життя жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Хартія основних соціальних прав трудящих, Європейська Соціальна Хартія, Європейський кодекс соціального забезпечення,

Якщо розглядати Хартію основних прав і Директиви ЄС, то вони виокремили основні права та свободи на

б розділів: гідність; свобода; рівність; солідарність; громадянські права та справедливість [6].

Конвенція про захист прав людини і основних свобод містить загальну заборону дискримінації за будь-якою ознакою, зокрема за ознакою статі [7], і саме цей документ надав можливість Європейському Суду по правам людини (ЄСПЛ) розтлумачити та виробити судову практику з питань стосовно насильства над жінками: домашнє, сексуальне, торгівля жінками, а також у захисті репродуктивних прав. Досить важливу роль відіграє судова практика, а саме вирішення справ ЄСПЛ, Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок, Суду ЄС. Найвищу юридичну силу мають рішення ЄСПЛ.

Імплементуючи міжнародне законодавство і прагнучи стати рівнозначним членом ЄС, в Україні ухвалено Закон України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» і зазначено, що «Суди застосовують Конвенцію та практику Суду як джерела права» [8].

Якщо розглядати національні законодавчі акти, то передусім потрібно звернути увагу на ст. 24 Конституції України, що в ч. 1 закріплює: «Громадяни користуються рівними конституційними правами і свободами і всі є рівними перед законом», а саме принцип недискримінації міститься в частині другій цієї статті «Не може бути привілеїв чи обмежень, заснованих на статусі громадянства, раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, національного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак» [9].

Спираючись на цю статтю Конституції України та на досвід європейських країн, які майже всі країни прийняли антидискримінаційне законодавство, в Україні було прийнято: Закон України: «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»: «дискримінація – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [10].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у ст. 6 визначає: «дискримінацією за ознакою статі не може вважатися: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини; обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом; різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я» [12].

Саме ці Закони України визначають основну ген-

дерну політику держави та повноваження Верховної Ради України відносно забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та основні засади гендерної політики держави. *«Вимагають застосування у законодавчій діяльності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; здійснення парламентського контролю у межах, передбачених Конституцією України та слідкувати за виконанням законодавчих актів із відповідних питань. Також досить чітко окреслені повноваження Кабінету Міністрів України: забезпечення проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; прийняття Національного плану дій щодо впровадження гендерної рівності та забезпечення його виконання; розробляти і реалізовувати державні цільові програми щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; спрямовувати та координувати роботу міністерств, інших*

органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності та здійснювати інші повноваження у цій сфері» [11].

ВИСНОВОК

Можемо стверджувати, що рівність прав чоловіків і жінок, викорінення дискримінації за ознакою статі проходить через на формування міжнародної системи законодавства та імплементації цих актів до національного законодавства. Але необхідно вважати введення моніторингу відносно дотримання принципу рівності і неупередженості при реалізації анти дискримінаційного законодавства, а також контроль з боку міжнародних та державних організацій у сфері прав людини. Під час євроінтеграції України є необхідним звернути увагу на розбіжності у сфері захисту прав жінок і зменшити негативні процеси в усіх напрямках суспільного життя, де принижуються і порушуються права жінок.

Список використаних джерел

1. Леонт'єва Л.В. права жінок та юридичні гарантії їх захисту в Україні (теоретико-правові аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2005. 189с.
2. Леонт'єва Л.В. Права жінок та юридичні гарантії їх захисту в Україні: монографія. Харків, 2009. 212с.
3. Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять від 24.06.1975 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text
4. Янковець І.В. Дискримінація та інституційний механізм подолання її в Україні: дис. ... доктора філософії з права. Одеса, 2020. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14440/Дисертація%20Янковець.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
5. Загальна Декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
6. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text
7. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
8. Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. Дата оновлення: 02.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-В. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. Дата оновлення: 30.05.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
11. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005р. № 2866-IV. Дата оновлення: 03.08.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

References

1. Leontieva L.V. women's rights and legal guarantees of their protection in Ukraine (theoretical and legal aspects): diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.01. Kharkiv, 2005. 189 p. (in Ukrainian).
2. Leontieva L.V. Women's rights and legal guarantees of their protection in Ukraine: monograph. Kharkiv, 2009. 212 p. (in Ukrainian).
3. The Convention on Discrimination in the Field of Work and Occupations dated June 24, 1975. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_161#Text (in Ukrainian).
4. Yankovets I.V. Discrimination and the institutional mechanism of overcoming it in Ukraine: thesis... Doctor of Philosophy in Law. Odessa, 2020. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14440/Dysertatsiya%20Yankovets.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (in Ukrainian).
5. Universal Declaration of Human Rights dated December 10, 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (in Ukrainian).
6. Charter of Fundamental Rights of the European Union dated December 7, 2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (in Ukrainian).
7. European Convention on Human Rights dated November 4, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukrainian).
8. On the implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated 23.02.2006 No. 3477-IV. Date of update: 12/02/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (in Ukrainian).
9. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 No. 254k/96-B. Date of update: 01.01.2020. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
10. On the principles of preventing and countering discrimination in Ukraine: Law of Ukraine dated September 6, 2012 No. 5207-VI. Date of update: 05/30/2014 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (in Ukrainian).
11. On ensuring equal rights and opportunities for women and men: Law of Ukraine dated September 8, 2005. No. 2866-IV. Date of update: 08/03/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (in Ukrainian).

Lina LEONTIEVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5336-3134>

e-mail: alinaleontieva777@gmail.com

THE CONCEPT OF DISCRIMINATION ON THE BASIS OF GENDER IN THE INTERNATIONAL AND NATIONAL SYSTEM OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

*The paper examines the international and national system of normative legal acts, the concept of discrimination based on gender, and how exactly the rights of women and men are interpreted from the standpoint of equality. It is highlighted how the specifics of women and men are considered in the texts of these documents. It has been established that the problem of creating effective international and national legislation aims to provide everyone, regardless of gender, with opportunities to participate in political, labor, social, cultural life, and access to material goods. It was with the desire of Ukraine to join the European Union and the implementation of European legislation into the national one that the range of rights and opportunities for women in Ukraine expanded significantly. The greatest attention is paid to guaranteeing the legal protection of women's rights, regarding quotas and promotion, labor and social rights, ensuring the right to education and comprehensive development, etc. It is necessary to note that the main problem highlighted in these acts is due to the biological status and superiority of men. It was concluded that it is necessary to consider legislative acts at the level of European legislation, which are based on the natural characteristics of a person, and to provide an analysis of national legislation regarding discrimination based on gender. Therefore, providing equal opportunities to every member of society (regardless of gender), guaranteeing the free development of the individual, respecting the honor and dignity of women on an equal basis with men are the requirements of the time, especially for the democratic, legal, social state that Ukraine aspires to become. The term "discrimination" comes from the Latin word *discriminatio* (distinction) and means limiting or depriving certain categories of citizens of their rights and opportunities on various grounds: race or nationality, gender, social origin, political views, etc. There is an urgent need to fill this gap and comprehensively consider issues related to the status of women in society from a fundamentally new point of view, namely from the point of view of the functioning of a single and integral mechanism for ensuring women's rights.*

Keywords: *discrimination, rights of women and men, equality, legislative acts of Ukraine, international legal acts*